

מה גרם אל נסיון העקידה?

[נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה" – שיחה 2.
בהכרה. בהסכמת הרב, מאמר זה נערך ע"י תלמידו, אך טרם הגיחו]

מהר"י אברבנאל הקדים לפני פירושו לעקידה:

"הפרשה הזאת היא כל קרן ישראל וזכותם לפני אביהם שבשמים, ולכן היא שגורה בפינו בתפילתנו כל היום. ומפני זה ראוי להפליג בה העיון והחקירה יותר מבשאר הפרשיות".

מתוך עשרת הנסיונות (ראה רמב"ם ב"פירוש המשניות" על אבות, ה) שנתנסה בהם אברהם אבינו, העקידה משמשת להם שיא. אבל ראוי לדעת מאיזו סיבה הגיע אברהם לקנתור וצער זה (כלשון הרשב"ם לפרשתנו). ומצאנו טעמים רבים. (=10 טעמים)

א. רשב"ם מנמק ע"י ההקשר הישיר (בגלל סמיכת-פרשיות בתורה) בין כריתת-ברית עם אבימלך לבין נסיון זה (ע"פ תדא"ר סוף ז'). וכך לשונו: "אחר הדברים האלה שכרת אברהם ברית לאבימלך לו ולנינו ולנכדו... וחרה אפו של הקב"ה על זאת, שהרי ארץ פלשתים בכלל גבול ישראל, והקב"ה ציוה עליהם 'לא תחיה כל נשמה'... והאלהים נסה את אברהם קינתרו וציערו... כלומר, נתגאת בבן שנתתיך, לכרות ברית ביניכם ובין בניהם. ועתה לך והעלהו לעולה ויראה מה הועילה כריתות ברית שלך" עכ"ל.

ב. אמנם במדרש (בי"ר נה) הביאו **שלושה** נימוקים נוספים: "אחר הדברים האלה" (בראשית כב, א) הרהורי דברים (בהפיכת אות ח' של תיבת "אחר" לאות ה'). אמר אברהם: שמחתי ושימחתי את הכל (בעת סעודת גמילת יצחק - בראשית כא, ח), ולא הפרשתי להקב"ה לא פר אחד ולא איל אחד. א"ל הקב"ה על מנת שנאמר לך שתקריב לי את בנך, ולא תעכב...

ג. לדעת ר"א: מלאכי השרת אמרו, אברהם זה שמוח ושימח את הכל, ולא הפריש לא פר אחד ולא איל אחד? א"ל הקב"ה על מנת שיקריב לי את בנו ולא יעכב (והובא קצת בשינוי בסנהדרין פט): הנימוק השני המוזכר לעיל [אות ב] בשם המדרש מבטא עיון-מוסרי מצד אברהם, פשפוש ומשמוש, פן לא עמד בדרישות המוסריות (וע"ע דברי מהר"ל, "נתיבות עולם", ח"ב דף רטז, נתיב הליצנות פ"א, שקיימת סכנה רוחנית כאשר מצב האדם יותר מדי משופע וטוב).

ד. יצחק וישמעאל היו מדיינים זה עם זה. זה אומר: אני חביב ממך, שנמולתי ליי"ג שנה (ולא מחיתי). וזה אומר: אני חביב ממך שנמולתי לח' ימים. באותה שעה אמר יצחק: הלואי היה נגלה עלי הקב"ה ואומר לי שאחתוך א' מאברי, ולא אעכב. מיד, והאלהים נסה את אברהם... (ראה שינוי גירסאות ב"תורה שלמה" ס"ק ד) בנימוק הרביעי (ההתדיינות), ישנה התווכחות ומשא ומתן בין יצחק לישמעאל בשאלה מה עדיף; ציות ממושמע לחוקי האלוה, או התעלות מתוך התנדבות ורצון חפשי. כמובן, תינוק בן שבוע איננו מבין או מכיר מה היא מצוה זו, אבל הוא נקי מערלתו מיד. אבל ישמעאל טען שעדיף האיחור, עד שהאדם יבחר דרכו ברצונו המבוגר. (ויש כאן חד לויכוח מה עדיף; עצם הסגולה העל-טבעית של המצוה אפילו בלי הבנה לתוכנה, או להמתין עד יגיע עת ההכרה השכלית בערכי המצוה).

ה. טעם חמישי, של "אל תפתח פה לשטן" (כתובות ח): מבואר ב"מדרש ילמדנו". אחרי דברי יצחק (בדיון הני"ל, אות ד), א"ל הקב"ה ליצחק: "כִּן הַשְּׁבֶת לִישְׁמַעֲאֵל? חֵיךְ שֶׁאֵי עוֹשֶׂה רְצוֹןךָ!". (ושמא אפשר לפרש שיצחק אף בקש זאת, ולכן אין זה נחשב נסיון אצל יצחק אלא דוקא נסיון אצל אברהם!)

עד כאן הובאו טעמים התולים את הדבר בחטא וחסרון.

אבל יש המבארים הטעם מצד המעלה והיתרון:

ו. נימוק ששי מובא ברש"י (על שמות כ, יז, והוא מן תנחומא ישן, וירא קטע מג) שהנסיון מרומם את המנוסה, פֶּנֶס ותורן. ומבאר המדרש: "כדי ליתן שכר בְּקוֹשֶׁט". [=אמת, עיין תהלים ס, ו] זאת אומרת, כאשר הקב"ה בחר בישראל עם סגולה יותר מכל עמי-תבל (ראה "כוזרי" א/צה), רצה ה' להוכיח לעמי תבל משום-מה עשה כן. ונסיון מופלא זה מבאר את הענין באר היטב..

ז. נימוק שביעי מובא ברמב"ן (לשמות כ, יז) שנסיון הוא לשון 'הרגל' ו'חינוך' (ראה שמו"א יז/לט "כי לא נסיתיו") כלומר, ע"י עמידתו בנסיון בהצלחה, מקבל המנוסה כוחות נפש להמשיך ולהתמיד בעבודתו.

ח. נימוקים שמיני ותשיעי מובאים ברמב"ם (מו"נ ג/כד) – להודיענו עד היכן מגעת אהבת ה' ויראתו, שאפילו בן-יחיד שהוענק לאברהם לאחר זמן-צפיה כה ממושך, מסר אברהם לה' בחפץ לב.

ט. הודעת הדבר לדורות, שכל דברי הנבואה הינם ברורים ומוצקים ללא שום צל של ספק ופקפוק. ולכן המקבל נבואה אמתית יכול אף להרוג בן יחיד שלו על פיה. וכן היא האמינות של כל שאר דברי תורת משה.

י. והנימוק העשירי, הוא בכדי לחזק את כוחות נפשו של המנוסה. כי אינו דומה מי שחושב שיש לו יכולת מסוימת למי שכבר הוכיח את עצמו וביצע בפועל. "אל יתהלל חוגר כַּמִּפְתָּח" (מל"א כ, יא). "להרגילו... שמתוך המעשה יתחזק לבו באהבת ה', לפי שבכל פעולה תקנה הנפש תכונה חזקה יותר... וזהו שכתוב 'למען ענותך ולמען נסותך, להיטיבך באחריתך' (דברים ח, טז) ('ספר העיקרים', ח"ד/פרק יג וכן כתב רש"י הירש, על בראשית דף רלט)

"אשרי אדם שהוא עומד בנסיונו, שאין בריה שאין הקב"ה מנסה אותה" (שמו"ר לא, ג) המדובר כאן מבחינת האישים המנוסים. אבל יותר מזה כתב ב"מסילת ישרים" פ"א, מבחינת המעשים הנעשים בעולם: "כי כל עניני העולם, בין טוב בין לרע, הם נסיונות לאדם". והרי יש בעשר סיבות הללו חומר רב למחשבה בכל עיוננו בפרשת עקידה.

ואם שו"ע (או"ח א' סעיף ה') כתב ש"טוב לומר פרשת העקידה... - מובן מאליו שטוב עוד יותר להתבונן בטעמים ובלימודים העולים מתוך קריאתה..